

УДК 332.1

В. Ковтун
Ю. РогозянV. Kovtun
Yu. Rogozyan**ФОРМИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ****FORMS OF REGIONAL COOPERATION IN TERMS
OF STRENGTHENING EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

У статті досліджено особливості розвитку міжрегіонального співробітництва, охарактеризовано основні його форми, визначено характеристики транскордонного регіоналізму на сучасному етапі, обґрунтовано необхідність впровадження альтернативних форм співробітництва.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, транскордонне співробітництво, прикордонне співробітництво, форми міжрегіонального співробітництва.

В статье исследованы особенности развития межрегионального сотрудничества, охарактеризованы основные его формы, определены характеристики трансграничного регионализма на современном этапе, обоснована необходимость внедрения альтернативных форм сотрудничества.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, трансграничное сотрудничество, приграничное сотрудничество, формы межрегионального сотрудничества.

In the article the features of interregional cooperation development are investigated, its basic forms are described, characteristics of cross-border regionalism at the present stage are determined, the necessity of implementation of alternative forms of cooperation is substantiated.

Keywords: interregional cooperation, cross-border cooperation, border cooperation, forms of regional cooperation.

Актуальність проблеми. Глобальні зрушення в правових, інституційних, структурних, фінансових, технологічних, комунікаційних умовах міжнародного поділу праці привели до посилення значення локальних факторів розвитку світового співтовариства та підвищення динамізму процесу регіоналізації у світовому господарстві. При цьому регіоналізація за своїм змістом і наслідками переростає в локалізацію – форму залучення окремих національних територій у процес глобалізації. Україна, яка нині знаходиться на європейському шляху розвитку процесів регіоналізації, активно долучається до міжнародних програм співпраці, одними з яких є програми транскордонного співробітництва. Шляхи розв'язання вкрай складної політичної, соціально-економічної ситуації в регіонах України вбачаються, перш за все, на засадах співробітництва – як міжнародного, так і внутрішньодержавного, що потребує розробки та впровадження ефективних механізмів взаємодії, вирішення суспільно-політичних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика міжрегіонального співробітництва є об'єктом дослідження провідних науковців, зокрема І. Арт'ємова, Н. Буглай, І. Бураковського, В. Захарченка, С. Гакмана, В. Гарагонича, Є. Кіш, Н. Мікули, С. Мітряєвої, О. Передрія, Н. Ротар, Ю. Ткаченко, С. Устича, Ю. Шолоха та багатьох інших науковців. Водночас, в умовах вибору Україною вектора інтеграції потребує поглибленого вивчення міжнародний досвід формування та розвитку міжрегіонального співробітництва і можливості його адаптації та використання за сформованих умов у країні.

Метою статті є вивчення проблем міжрегіонального співробітництва в умовах посилення євроінтеграційних процесів та визначення його ефективних форм.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1990 р., Європейський Союз здійснює фінансову підтримку транскордонного співробітництва шляхом використання ряду ініціатив, програм та проєктів, а саме: INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, MEDA, CARDS, LACE. Провідною програмною оболонкою проєктів просторово-територіального розвитку ЄС є INTERREG, що зорієнтована на розвиток прикордонних регіонів країн – членів ЄС і деяких приморських територій [1,

с. 312]. Західні прикордонні регіони України, які є учасниками різних програм міжнародного співробітництва та знаходяться в складі єврорегіонів як ефективного інструменту транскордонної співпраці, мають більш розвинену систему зв'язків та чіткий вектор євроінтеграції. Натомість не всі території України залучені до єдиного інтеграційного процесу і міжрегіональної та міжнародної співпраці, що «відкидає» їх на периферію за індикаторами соціально-економічного розвитку та параметрами якості життя населення. Тому зусилля органів влади мають бути сконцентровані на максимальному залученні всіх територій до процесу взаємодії.

Суб'єктами економічної регіоналізації в сучасній світовій економіці стають не тільки країни «тріади» та їх підсистем, регіональні економічні інтеграційні об'єднання, національні економіки, а й регіони всередині країни.

У багатьох країнах транскордонне співробітництво регіонів стало важливою, а часто й домінуючою умовою їх динамічного соціально-економічного розвитку та фактором, що забезпечує вільне переміщення товарів, послуг, капіталів, технологій, робочої сили між внутрішнім і зовнішнім ринками в рамках відкритої економіки.

Розвиток транскордонної взаємодії регіонів обумовлений бажанням розвивати нові, більш гнучкі та ефективні форми колективних дій, до яких можна віднести і прикордонне співробітництво, переваги якого базуються на поєднанні факторів продуктивних сил, зокрема ресурсного та гео економічного положення регіонів різних країн, що зумовлює можливість спільного використання природних ресурсів та їх охорони, і «відмінностей» суміжних країн за їх місцем у світовому господарстві, інвестиційному, податкового законодавства, рівня цін, доходів населення тощо, що дозволяє їм активно обмінюватися результатами і факторами виробництва за допомогою розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та зовнішньоекономічних зв'язків (ВЕС) різних суб'єктів.

Для України, в якій лише чотири регіони мають суто внутрішні кордони, особливої актуальності набувають дослідження переваг і змісту прикордонного співробітництва як специфічної форми транскордонної взаємодії регіонів різних країн і розробка принципів та інструментів обґрунтування стратегічних напрямів його ефективного розвитку.

Цікавим є підхід Ткаченко Ю. В., яка в своїх дослідженнях обґрунтовує, не вводячи зміни в існуючу термінологію, що смислове навантаження поняття транскордонного співробітництва повинне відповідати рис. 1 «співробітництво без кордонів», яке передбачає загальну цілеспрямовану взаємоузгоджену діяльність (влади, населення, бізнесу сусідніх країн) з вирішення соціальних, економічних, екологічних та інших проблем територіальної спільноти сусідніх країн. При такій співпраці поле взаємозв'язку розширено і охоплює не тільки прилеглі території, а й більш віддалені, які, однак, мають спільні проблеми і можливості їх спільного вирішення. Особливістю такого розуміння транскордонного співробітництва є розширення можливостей вирішення проблем шляхом взаємодопомоги сусідніх країн. Співпраця повинна охоплювати максимально більшу кількість сфер діяльності, скоординовані дії в яких забезпечать виникнення і посилення синергетичного ефекту взаємодії, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності як прилеглих територій, так і сусідніх країн в цілому [2, с. 41].

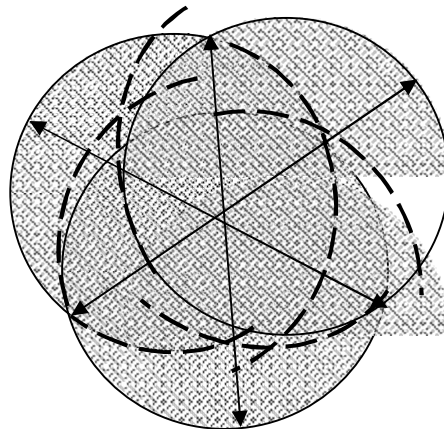

Рис. 1. Схема «Співробітництво без кордонів» [2, с. 41]

Такий підхід дозволяє виявити поняття транскордонного регіону, для якого характерне функціонування як в рамках чітко встановлених державних кордонів, так і в умовах їх розмитості, за допомогою формування системи транскордонної взаємодії (регіоналізму), що набуває різних форм – від традиційних торговельних обмінів до політично взаємоузгоджених утворень (наприклад, економічних союзів).

Регіональний рівень міжнародних зв'язків набув значного поширення в кінці XX століття і став однією з характерних особливостей світової системи зв'язків у XXI столітті. Ініційовані федеративними державами, в першу чергу США і Канадою на американському континенті, Бельгією спільно з іншими федеративними і децентралізованими державами Європи, міжнародні зв'язки регіонів в останні десятиліття увійшли в практику багатьох країн. Слідом за Квебеком, який отримав можливість на проведення особливої лінії як у внутрішній, так і в зовнішній політиці в результаті «тихої революції» 1960-х, в наступні десятиліття відбувся бурхливий розвиток суспільної самосвідомості в регіонах багатьох країн, що отримав відображення у формуванні відповідних правових та інституційних механізмів транскордонного регіонального співробітництва на внутрішньодержавному і міжнародному рівні [3, с. 32].

Нині різні форми міжнародних контактів підтримуються регіонами практично в усіх демократичних державах. Це явище також стає характерним для квазі-федеральних або децентралізованих країн, таких як Іспанія і Великобританія, і навіть для унітарних і централізованих держав, наприклад, Японії або Китайської Народної Республіки. Міжнародна інтеграція охопила не лише регіони розвинутих федеративних і децентралізованих держав Європи або Північної Америки, а й стала характерною для провінцій, штатів і регіонів країн Азії, Південної Америки та Австралії [4, с. 61].

Всеосяжний процес активізації регіоналізації на мікрорівні отримує назву транскордонного регіоналізму і означає просторово інтегровану форму політичного співробітництва та вирішення проблем, яка перетинає кордони національних адміністративних практик і намагається сформувати, всупереч цим кордонам, усвідомлення пов'язаності, взаємозалежності і необхідності виявлення та реалізації спільних інтересів. Економічний ефект синергії та підвищення ефективності державної регіональної політики можуть бути досягнуті шляхом усунення комунікативних бар'єрів, зведених національними кордонами.

Як найважливіші характеристики транскордонного регіоналізму на сучасному етапі вчені виділяють такі [5, с. 46]:

- 1) розвиток у рамках моделі багатополлярності;
- 2) формування «знизу», процес сучасної регіоналізації містить елементи спонтанності і автономії його акторів;
- 3) прагнення до реалізації ідей «відкритого регіоналізму», сумісного з економічною взаємозалежністю;
- 4) багатовимірність, оскільки включає в себе торговельно-фінансовий, екологічний, соціально-політичний та інші виміри;
- 5) передбачення участі різних суб'єктів світової і національних економік з різними комбінаціями, що приводить до формування взаємозв'язків та взаємозалежностей.

При цьому практика розвитку транскордонного регіоналізму обмежує його прояв двома формами взаємодії на рівні регіонів держави – прикордонне і власне міжрегіональне співробітництво (рис. 2).

Міжрегіональне співробітництво включає взаємодію між територіями різних держав, не розділеними демаркаційними лініями кордонів і локально незалежними одна від одної [6]. Прикордонне співробітництво ж розуміється як легальна і, як правило, систематична взаємодія територій, господарських та адміністративних одиниць сусідніх держав, що реалізується в економічній, гуманітарній, екологічній сферах з метою взаємообміну товарами, послугами, матеріальними, інформаційними, трудовими, інтелектуальними та іншими ресурсами, культурними досягненнями, тобто прикордонне співробітництво передбачає локалізацію процесу рамками прилеглих до кордону регіонів.

У сучасному геоekonomічному просторі виділяють дві основні моделі просторової організації міжтериторіального співробітництва – інтегрована (централізована) і мережева.

Перша модель була реалізована ще в епоху індустріалізації і пов'язана з домінуванням у регіональному господарстві співпраці територій (або окремих з них) великих масових промислових виробництв. Вони – основне місце роботи для більшості працездатного населення регіону, головне джерело податкових надходжень до бюджету, значимий фактор формування інфраструктурного господарства

регіону та фінансових потоків на території базування. Великі масові промислові виробництва – центр такого регіону [7, с. 38].

Рис. 2. Форми міжрегіонального співробітництва в Україні

Зрозуміло, що економічна потужність інтегрованого регіону виражається в показниках промислового виробництва, а основний ресурс економіки – володіння виробничими засобами, їх концентрація на території. Як правило, інтегровані регіони не є центрами виробництва нових технологій, інновацій. Вони виробляють товари, використовуючи чужі розробки. У будь-якому випадку, навіть якщо в цих регіонах генеруються нові знання, інновації, що впроваджуються у виробництво, то такі розробки належать конкретним суб'єктам господарювання на засадах інтелектуальної власності.

Крім інтегрованої (централізованої) організації економічного простору, існує також мережева, що є проекцією виробничих мереж на територію – так звані «мережі, прив'язані до місця» (місцеві (локальні) мережі). Вона базується на тому, що включає в себе автономні і взаємозамінні ланки – виробничі комплекси і підприємства з різних країн. При такій формі організації наявне децентралізоване управління господарством. Економічна потужність регіону визначається не обсягами виробництва, а мобілізаційним ресурсом усієї мережі, її загальним впливом на міжрегіональні обміни. Замість жорсткої спеціалізації у вигляді монопрофільної, властивої ієрархічно організованим централізованим регіонам, діяльності, мережі притаманна так звана гнучка спеціалізація, здатність до інновацій. Суб'єкти господарювання, що входять в мережу на засадах кооперації та взаємодії (хоча й на умовах взаємної конкуренції), утворюють міжтериторіальний (міжрегіональний) кластер.

Кластерна організація міжрегіональної взаємодії, на нашу думку, є найбільш оптимальною за сформованих обставин, що дозволить об'єднати території не на політичних засадах та дещо знизити політичну напругу в суспільстві. Відстрочення процесу активізації міжрегіонального співробітництва на кластерних засадах як альтернативної інтегрованої форми призводить до накопичення соціально-економічних проблем та може обернутися на колапс системи господарювання в країні.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Міжрегіональне співробітництво є важливою складовою стратегічного партнерства України та європейських країн, ефективним засобом європейської інтеграції України, а також практичним механізмом впровадження європейських стандартів на регіональному та місцевому рівнях. При цьому слід зазначити, що в міжнародній практиці відсутня єдність у здійсненні міжрегіонального співробітництва та інтерпретації його форм. Так, європейський досвід орієнтований переважно на політичне закріплення основ співробітництва через активізацію процесів транскордонного регіоналізму в рамках об'єднаної Європи (проект «Європа регіонів» і поліцентрична модель). Більш низький рівень розвитку інтеграційної взаємодії на пострадянському просторі обумовлює необхідність та специфіку реалізації форм міжрегіонального співробітництва України з суміжними державами, що є предметом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України / І. Студенніков // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки : міжвідомчий зб. наук. праць / відп. ред. С. В. Віднянський. – Вип. 15. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 309–322.
2. Tkachenko Yu. Approaches to the definition of cross-border cooperation: discussion points / Yu. Tkachenko, V. Pustovar // THE RUSSIAN ACADEMIC JOURNAL. – № 3, vol. 29, July – September 2014. – pp. 39–42.

3. Дубовик Б. Досвід міжнародної співпраці в рамках євро регіонів. Перспективи України [Електронний ресурс] / Б. Дубовик. – Режим доступу : <http://www.uspishnaukraina.com.ua>
4. Гакман С. Міжрегіональне співробітництво як фактор європейської інтеграції України [Електронний ресурс] / С. Гакман. – Режим доступу : <http://www.cppk.cv.ua/279.php>
5. Tkachenko Yu. Cross-border cooperation in the framework of the European neighbourhood policy: the Eastern partnership and Russia: manuscript / Yuliia Tkachenko, Ewa Kochańska, Jana Pieriegud // Research and Innovation Centre PRO-AKADEMIA, Lodz 2014. – 116 p.
6. Tkachenko Yu. Euroregion as a tool for sustainable development of border areas: The European experience and Ukrainian features [Internet] / Yuliia Tkachenko // Visegrad journal on bioeconomy and sustainable development. – December 2014. – Vol. 3, Issue 2. – Pp. 58–63. – Available from : <http://www.degruyter.com/view/j/vjbsd.2014.3.issue-2/issue-files/vjbsd.2014.3.issue-2.xml>
7. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку / І. Студенніков // Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / [за ред. С. Максименка]. – К., 2000. – С. 138–170.
8. Васильєва О. І. Міжрегіональні зв'язки та транскордонне співробітництво – важлива складова сучасної державної регіональної політики України / О. І. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 1. – С. 70–73.

References

1. Studennikov, I. (2006) Cross-border cooperation and its role in the process of European integration of Ukraine. *Mizhnarodni зв'язky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky: interdepartmental collection of scient. papers*, (15). Kyiv: In-t istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, pp. 309–322.
2. Tkachenko, Yu. and Pustovar, V. (2014) Approaches to the definition of cross-border cooperation: discussion points. *THE RUSSIAN ACADEMIC JOURNAL*, 3 (29), pp. 39–42.
3. Dubovyk, B. Experience of international cooperation in the framework of euroregions. Prospects of Ukraine [Internet]. Available from: <http://www.uspishnaukraina.com.ua/ru/analitics/4/31.html> (Accessed 1 Dec. 2014).
4. Hakman, S. (2013) Interregional cooperation as a factor of European integration of Ukraine [Internet]. Available from: <http://cppk.cv.ua/279.php> (Accessed 2 Dec 2014).
5. Tkachenko, Yu., Kochańska, E. and Pieriegud, J. (2014) Cross-border cooperation in the framework of the European neighbourhood policy: the Eastern partnership and Russia. Research and Innovation Centre, PRO-AKADEMIA, Lodz, Poland.
6. Tkachenko, Yu. (2014) Euroregion as a tool for sustainable development of border areas: the European experience and Ukrainian features [Internet]. *Visegrad journal on bioeconomy and sustainable development*, (3). Available from: <http://www.degruyter.com/view/j/vjbsd.2014.3.issue-2/issue-files/vjbsd.2014.3.issue-2.xml> (Accessed 9 Dec 2014).
7. Studennikov, I. (2000) Cross-border cooperation and its role in regional development. In: S. Maksymenko (Ed.). *Regional policy in the countries of Europe: lessons for Ukraine*. Kyiv, pp. 138–170.
8. Vasylieva, O. I. (2010) Interregional relations and cross-border cooperation – an important component of current state regional policy of Ukraine. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (1), pp. 70–73.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2014.

Рецензенти: Н. О. Кондратенко, д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту і маркетингу в міському господарстві Харківського національного університету міського господарства імені А. М. Бекетова; О. В. Коломицева, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної кібернетики та маркетингу ЧДТУ.